

היתכן שאדם שעבוד לצרפתתו יוגדר כתלמיד חכם שתורתו אומנתו?

רב רועי סייטון

כאשר באים להגדיר מיהו תלמיד חכם, אנו מגלים שאין בזה הגדרה אחת, כיון שהגדרים משתנים בין ההשלכות השונות, כגון מהו גדר תלמיד חכם לעניין קימה מפניו, ומהו גדר תלמיד חכם לעניין פטור ממיסים, ולענין כניסה על המבואה תלמיד חכם, ולהשבת אבידה על פי טביעות עין וכו', שלא בכלל ההגדירה שווה, ובמסגרת זו איןנו מתימר להكيف סוגיא רחבה זו, אולם רציתי לגעת בנקודת אחת שניתן להתחזק ממנה.

כאשר אנו עוסקים בגדרי תלמיד חכם, בדרך כלל הנتون המרכזי (ואולי היחיד כמעט) שבא לידי ביטוי הוא הפן הramento של הידע, כלומר שתלמיד חכם היינו מי שלמד כמעט נכבה של תורה, וכי שואמר ר' יוחנן (שבת קיד, א):

אמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם שמןין אותו פרנס על הציבור - זה ששאלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר, ואפילו במסכת כללה וכו'. אמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם - כל ששאלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. למאי נפקא מינה - למנויה פרנס [מנניה] על הציבור.

אולם כפי ששמענו להדיא מדברי ר' יוחנן, אין זה הגדר היחיד, שהרי הוא מגדר בפירוש שהמשמעות המשמעות של גדר זה היא על מנת למונתו פרנס על הציבור, וברור שמניג של הציבור צריך שידע היטב את התורה. אבל מדברי הראי'ש בתשובה (טו, י) למדנו גדר נוספת של תלמיד חכם, ופעמים זהה אף הגדר העיקרי.

הראי'ש נשאל לגבי תלמיד שבישיוה בדברים ומסרונו למלכות, ובסופה של דבר נמצא הדבר שקר, ונשאלת השאלה האם יש לקנוס את המבישיו כדי המביש תלמיד חכם שobaoar בירושלמי וברמב"ם שקונסים אותו ליטרא זהב, והגדיר הראי'ש מהו גדר ת"ח לעניין זה:

ת"ח שתורתו אומנתו, והיינו שקובע עתים לתורה ואין מבטל למודו אלא בשביל מזונתו, כי אי אפשר לו למדוד שלא מזונות, כי אם אין כמה אין תורה וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. הילך **כל אדם** שעשה תורה קבע ומלאכתו עראי כגו' שיש לו עתים קבועים למדוד ואין מבטלים כלל, ושאר היום כשהוא פניו שאינו צריך לחזור על מזונתו הוא חוזר על הספר ולומד, ואין מטיל בשוקים וברוחבות אלא כדי להשכר צרפת וצרפת אנשי ביתו ולא לאוצר ולהרבות ממון, זהה אני קורא ת"ח, וה מביאשו משלם קנס המפורש בירושלים. ובלבך דלא סאני שומעניה; שאם אין מעשיו מותוקנים, יותר הוא גרוע מעם הארץ.

ובדברי הרاء"ש הללו ישנו חידוש עצום – שכל אדם, הינו אפילו אין חכם כל כך בחכמת התורה כיון שאינו מוכשר, אבל הוא מתמסר לתורה, ובכל זמן פניו שלו עוסק בתורה, ואין מבטל זמנו לריק ולהרבות ממון מעבר לנץך, זהו גדר תלמיד חכם לעניין זה.¹

ובתשובה לפני בן (שם, ח) הביא הרاء"ש את תשובה מהר"ם שכחוב כעין זה גם לגבי פטור תלמידי חכמים ממיסים.

ובכן פסק בשוו"ע (יו"ד ר מג, ב) שתלמידי חכמים פטורים מן המסים, וכותב: 'ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורהם אומנותם, חייבים. ומיהו אם יש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן להתפrens בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פניו מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תמיד, נקרא תורה אומנתו. ובהמשך כתב השוו"ע: 'ויתלמיד חכם המזול במצות ואין בו יראת שמים, הרי הוא ככל שבציבור'. והרמ"א הוסיף: 'וain חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא [כלומר, אין זה משנה אם יש לו גם תפקיד רבני], רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיודע לשיא וליתן בתורה, ומפני מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושיו ובפסקיו הגאנונים, ותורתו אומנתו בדרך שנתבאר'.

¹ ואף שודאי שאין ת"ח לעניין למנותו צרפת על הציבור, וכי שהזוכר לעיל, שהרי אין יכול להסביר לציבור דבר ה' זו הלכה.

היכן שאדם שעבד לפרנסתו יוגדר כתלמיד חכם שתורתו אומנתו? | הרב רועי סייטון

ומדברי הרמ"א הלו מatabase שהוא סובב שצרכיך את שני התנאים – שייהי תלמיד חכם [מצד הידע התורני] וכן שתהייה תורה אומנתו, דהיינו שאינו מבטל לשוא. ומקור דבריו בתשובה תרומת הדשן (ס"י שמבר). וכיוצא בזה כתוב בשווי'ת התשכ"ז (ח"א ס"י קמו): 'נמצא שעה בידינו מזה שכל תלמיד חכם שהגיע להוראה וראוי לדרוש ברבים ותורתו אומנתו ורחמי שומעניה ופרקנו נאה ויש בו יראת שמים בני עירו מצוין למטרח בריפתיה ולעשות מלאכתו וככבוד בפסיקתו כראוי וככהוגן לכבוד תורה'.

אולם מדברי הרא"ש הניל לא משמע כן, שהרי כתוב **שכל אדם שעושה תורה קבע – דינו כתלמיד חכם לעניין זה.**

ואכן מצאתי בשווי'ת מהרייט"ץ (ס"י עה) שנשאל לגבי מלמד תינוקות, שעוסק בתורה תדירות, אך אין מוחזק לתלמיד חכם שידוע לישא וליתן בתלמוד וכו', האם פטור מן המס או לא. והביא את תשובה תרומת הדשן הניל, אך כתוב:

העניין הוא שם אדם זה הוא אדם כשר ומתכשר במלاكتו וירא שמים וידען מקרא ולשאת ולתת בפירוש המקרא וקצת הגדה, אף על פי שאינו בקי בתלמוד ובפלפול נראה שפטור כיון שהוא עוסק בתורה בודאי פטור, תדע דהא טעמאמאי תלמידי חכמים פטורים ממש מפני שתורתו משמרתו, ואם כן כיצד יתכן שתורה תミמה שבכתב ולא פלפול לא תשמור אותו והפלפול והتلמוד תשمرנו הרי העקר תלוי בקריאת התורה, ומה גם כמאמר ז"ל ודגלו עלי אהבה קרי ביה ודלוגו עלי אהבה אפילו מدلג ואין מכון ההלכה אוהב הקדוש ברוך הוא אותו.

ומדבריו מatabase שפטור תלמידי חכמים ממש הוא מחמת שתורתו משמרתו, ובזה אין חילוק מה רמת הידענות שלו, אלא מה רמת החיבור שלו לתורה.

אמנם מדברי הרא"ש למדנו חידוש גדול יותר: שהגדרה זו של תורה אומנתו, שיש לו דין ת"ח, אינה רק הגדרה לעניין פטור ממש, אלא גם לעניין שהמביישו חייב לשלם ליתרא זהב כמביע ת"ח.

היתכן שאדם שעבד לפרנסתו יוגדר כתלמיד חכם שתורתו אומנתו? | הרב רועי סייטון

וכיווץ בזה כתוב בשוו"ת מהרי"ק (החדשים סי' יד), שהביא את תשובה הרא"ש הנ"ל, ודייך ממנו, ז"ל: יהاري לך בהדייא שאינו מצרי שידע אפילו במסכת כלה אלא שיהא עוסק תמיד בתורה, ואפלו עסוק גם במלאה כדי פרנסתו אפילו כי הוה בכל רבנן והמביישו קונסים אותו ליטרא דדהבא, וגם פטור מלפרוע מסים כדאיתא בב"ב. וראה עוד שו"ת מהרלב"ח (סי' קמ).

ובדברים אלו ישנו חיזוק גדול לאותם של מתמסרים לתורה, אך אינם רואים כל כך ברכה בليمודם, שכן בדברי הרא"ש הנ"ל אין קויל או חומרא, אלא הפנית הזורקרים לעבר נקודה אחרת, האדם לא נמדד (רק) ביכולת האינטלקטוואלית שלו, אלא במידת החיבור שלו לתורה. ובזרנו ישנה הבנה גדולה לכך שלכל אחד יש את היכולות שלו, וגם מי שאינו מבירק יכול להיות קרוב לה' באותה מידה (ופעמים אף יותר), מחבירו שהוא מבירק יותר וمبין יותר את הלימוד, וכן הדבר בא לידי ביטוי גם להלכה, שאם יש אדם שמוסר לתורה אך אינו חכם כל כך, ומайдך חבירו מבירק, ולומד מעט וזכור היטב את לימודו, ומוחזק בזיכרון כתלמיד חכם, אך מבטל מזמנו. הראשון פטור ממש, וכן המביישו חייב לשלם ליטרא זהב, ואילו השני – חייב במיסים והמביישו פטור [אמנם מדברי הרמ"א הנ"ל מתבאר שצרכיך את שני התנאים על מנת לפטרו ממש].

ולעכט החשובות של העיסוק התיידר בתורה, גם למי שכבר בקי בה, ראוי בהקדמה בספר מערכת השלחן שהקשה מדוע משה רבינו שבר את הלוחות בשעה שראה את עם ישראל שחוטאים בעגל, וכי משום כך אינם צריכים את התורה יותר? וכותב להסביר על פי הגמרא (עירובין נד, א) שאומרת שלא מלא נשתברו לוחות ראשונות – לא נשתחחה תורה בישראל. נמצא שסגולתם של הלוחות הראשונות היה שייכלו ללמידה את התורה מבלי לשכוח, ודבר זה היה נכון בזמן שעם ישראל עמדו במעמד הר סיני, קיבלו את התורה מבלי לשכוח, וחוירו למדרגת adam הראשון קודם החטא (כמבואר בגמרא בע"ז ח, א), אולם אחר שחטאו, אם היה ממשיך במצב זה שלומדים תורה מבלי לשכוח יכול היה להיות במצב מוקלקל שבו אדם למד תורה בצעירותו, אולם בהמשך הפסיק ללמידה תורה והתחיל להתקלקל ולהחטא, ובכל זאת היה ממשיך להיות בקי ומלא בתורה. ولكن משה רבינו ע"ה, אחר שראה שעם ישראל חזר במצב של חטא, שבר את הלוחות,

היתכן שאדם שעבודץ לפרנסתו יוגדר כתלמיד חכם שתורתו אומנתו? | הרב רועי סייטון

על מנת שהתורה תשכון רק למי שמשמשך לעסוק בה,ומי שהלילה מפסיק להיות קשור לתורה – הולך ומשכח.

ובגמר (שבת פח, ב) אומר רבא על התורה: 'למיינים בה – סמא דחיי'. ומסביר רשיי: 'למיינים – עסוקים בכל חכם, וטרודים לדעת סודה,adam המשמש ביד ימינו שהוא עיקרי'. כלומר עברו אדם שטרוד בתורה, דהיינו שקשרו אליה בכל עת – עברו התורה היא סם חיים.

לסיכום, ניתן לומר שבשביל להגדיר תלמיד חכם ישנו שלשה פרמטרים: הפרמטר הבסיסי ביותר הוא שיראותו קודמת לחכמתו, כמוו שכטב השויע' שאם אין בו יראת שמים – הרי הוא קל שבציבור, אפילו אם הוא חכם גדול. על גבי זה ישנו פרמטר נוסף – שהיה דבוק בתורה, כלומר שהוא מקדים את זמנו הפנוי ללימוד תורה, ומשתדל לפנות לכך כמה שיותר זמן. ולהלך מהענינים די בשני דברים אלו כדי להחשב כתלמיד חכם, דהיינו לעניין פטור ממיסים, ויש אומרים גם על מנת שהמבזהו צריך לשלם ליטרא זהב. ועל גבי זה – צריך שהיה בקי בתורה, דהיינו שידוע לשאת ולתת בתורה, ומבין מדעתו ברוב המיקומות בתלמוד ופירושיו ובפסקיהם הגאונים (כלשונו הרמי'א).

יהי רצון שנזכה להיות דבוקים וטרודים בתורה תמיד.

לפי ערך ההתפעלות

'לפי ערך ההתפעלות מחסיבות התורה, כן הוא הולך ומתגדל לאט לאט, עד שmaglin לו לפי ערך יגיעו את רזוי התורה.'

(ברכת שלום, שמעתי, אות ריב)